

Kosovo pod autonomijom (1974-1990) -osnovne postavke-

Politička agenda kosovskih Albanaca Ustav iz 1974. godine davao je Kosovu **de facto** status republike:

- to dovodi do punog učestvovanja kosovskih Albanaca na svim nivoima vlasti
- uprkos tome, većina kosovskih Albanaca želela je i **de jure** status republike
- Srbi su ovakva nastojanja tumačili kao želju da se izvede otcepljenje od Jugoslavije
- iako su ova strahovanja bila prisutna, najveći deo kosovskih Albanaca težio je ka statusu republike pre nego ka nezavisnosti, a najmanji je planirao ujedinjenje sa Albanijom

Demografska razmatranja Stalno povećanje albanskog, uz istovremeno smanjivanje brojnosti srpskog stanovništva na Kosovu posle II svetskog rata, prvenstveno je uzrokovano (1) nesrazmerom u stopama rođanja i (2) većim iseljavanjem Srba.

1. Stope rođanja

- Nema dokaza o zaveri Albanaca da nadvladaju srpsku manjinu povećavanjem broja novorodjenih.
- Visoke stope nataliteta u seoskim albanskim zajednicama u saglasnosti su sa istorodnim podacima u drugim ruralnim predelima, dok je natalitet Albanaca u gradovima skoro istovetan sa ostalim etničkim grupama.
- Veći postotak kosovskih Srba živeo je u gradovima, uz pripadajuću manju stopu novorodjenih.

2. Iseljavanje

- Postoji apsolutno opadanje broja Srba, uz 85,000 onih koji su već napustili Kosovo tokom dve decenije pre 1981. godine. Dva glavna razloga za odlazak sa Kosova su :
 - a. traženje boljih ekonomskih prilika (važi za Srbe i za Albance).
 - b. diskriminacija i uznemiravanje od strane rastuće albanske većine, što je sve pothranjivalo strah od nasilja.

Uzroci iseljavanja Srba Mnogo je lakše procenjivati *subjektivno opažanje* srpskog stanovništva nego meriti stepen pritiska koje su iskusili u periodu postojanja autonomije, kao i njegov uticaj na one koji su napustili pokrajinu.

- Uprkos značajnom uvećanju postotka Albanaca u preuzimanju upravljačkih mesta u državnoj službi i privredi, Srbi su zadržali nesrazmerni deo (20%); to se naročito odnosi na najviše položaje (52%).

- Viša stopa zaposlenosti nije predstavljala zaštitu od rastućeg straha od »albanizacije«, te različitih oblika ispoljavanja diskriminacije i ugrožavanja.
- Diskriminacija uglavnom nije bila nasilna, ali je bilo i napada na ličnu bezbednost ili imovinu i pojedinačnih slučajeva fizičkog povredjivanja, čemu su pojedini mediji pristupali senzacionalistički.
- Teško je ocenjivati tačnost istraživanja Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), koje je pokazalo da je 75% Srba napustilo Kosovo pod uticajem neekonomskih razloga. Ova brojka nejverovatnije je previsoka i pretpostavljamo da uključuje i one sa ekonomskim motivima iseljavanja.
- Ipak, nije sporno da je strah zbog stalnog brojčanog rasta albanskog stanovništva, kombinovan sa raznim oblicima diskriminacije i pogoršan senzacionalizmom nekih medija, sačinjavao glavne uzročnike iseljavanja Srba.

Značaj »faktora Milošević« Režim Slobodana Miloševića i srpski nacionalistički intelektualci nisu uzrokovali mobilizaciju srpskog nacionalizma unutar Kosova.

- Može se tvrditi da je aktivni srpski nacionalizam postojao već ranije kao samonikli (grass-roots) pokret.
- Aktivnosti kosovskih Srba bile su prevashodno usmerene ka većoj zakonskoj zaštiti protiv onoga što su oni sumnjali da predstavlja pokušaje Albanaca da etnički očiste Kosovo.
- Iako zvaničnici i intelektualci iz Srbije nisu bili pokretači, lokalni aktivisti na terenu su ohrabrivani da nastave sa agitacijom, posebno od strane nove grupe mlađih političara koja ih je iskorišćavala da uveća sopstvenu popularnost.
- Uz odsustvo podrške od strane sopstvenih »vikend političara«, kosovski Srbi su se za vodjstvo usmerili ka Srbiji; tako se kao popularna ličnost pojavio Milošević, za koga je izgledalo da je prihvatio njihove zahteve.

Kosovo pod autonomijom (1974-1990) **-sažetak-**

Kosovo pod autonomijom (1974-1990), kao deo projekta »Inicijativa naučnika«, nastoji da ponudi nova razmatranja nekoliko kontroverzi koje stoje u srcu sporova kosovskih Albanaca i Srba u pomenutom periodu: razloge rastuće demografske neravnoteže, razmere aspiracija Albanaca na unutrašnju autonomiju ili odvajanje od Jugoslavije, uzroke iseljavanja Srba sa Kosova, te stepen uticaja nacionalističkih intelektualaca na srpski nacionalizam i njegov učinak na medjuetničku politiku.

Od četiri kontroverze koje su obradjivane u ovom izveštaju, dve su medjusobno povezane i bave se povećanjem brojčanog odnosa Albanaca prema Srbima izmedju 1961. i 1981. godine. Istražuje se pretpostavka da je povećanje udela Albanaca u stanovništvu Kosova na račun smanjenja udela Srba efekat svesnog povećanja nataliteta Albanaca da bi se na taj način potisnuli Srbi. Naš izveštaj zaključuje da to ovde nije slučaj. Dovedena je u sumnju metodologija i pouzdanost popisa stanovništva koji su radjeni u tome periodu (1961-1981), uz primedbu da se tako dobijene brojke ne mogu proglasiti za verodostojne. Povećavanje procentualnog udela Albanaca medju stanovništvom Kosova u to vreme uzrokovano je prirodno većim priraštajem u seoskim sredinama, pre nego sprovođenjem svesno odabranog programa ubrzanog radjanja. U tekstu se navode spoljašnji uzročnici koji dovode do nesrazmera u strukturi stanovništva, medju kojima je najbitniji sklop društvenih normi seoskog stanovništva koji daju veći priraštaj, nezavisno od etničke pripadnosti. Osim toga, kosovski Albanci sačinjavali su značajno veći deo seoskog stanovništva u odnosu na kosovske Srbe. U gradskim sredinama, natalitet Albanaca bio je porediv sa brojkama u ostatku Jugoslavije. Istovremeno i bez sumnje, imali smo i apsolutno smanjivanje broja kosovskih Srba izazvano značajnim i produženim izgonom sa Kosova koji je počeo sedamdesetih godina dvadesetog veka.

Uzroci iseljavanja Srba sa Kosova je sledeća kontroverza kojom se bavi izveštaj. Tradicionalno objašnjenje odlaska Srba pripisuje se uništavanjem njihove imovine, kao i fizičkim i seksualnim napadima od strane kosovskih Albanaca. Zabrinutost za sigurnost, odnosno osećanje nesigurnosti, zaista su činili važan deo razloga za iseljavanje. Izveštaj dovodi u pitanje deo istraživanja pre 1975, posebno u delu koji se bavi retrospektivnim sagledavanjem uzroka odlazaka Srba. Jasno se uočava značaj lične sigurnosti kao važnog pokretačkog faktora za napuštanje Kosova, ali ne kao jedini razlog. Neuspešna privreda i visoka nezaposlenost čine drugi skup povoda za iseljavanje. Opšti je zaključak izveštaja da razloga za iseljavanje kosovskih Srba ima više, te da su medju njima ekonomski i neosporne strepnje za ličnu bezbednost.

Druge dve ranije pomenute kontroverze su političkog karaktera. Prva se bavi motivima koji su stajali u pozadini demonstracija Albanaca i zahteva za proširenje prava u okvirima Jugoslavije, a druga obradjuje suštinu nacionalističke mobilizacije Srba kao odgovor na te demonstracije. Izveštaj beleži da posle 1974. godine, beogradske vlasti su albansko zauzimanje za veća prava tumačile kao deo plana za otcepljenje od Jugoslavije, dok je stvaran cilj demonstracija bio ostvarivanje statusa republike za Kosovo. Zaista, sve do demonstracija iz 1981. godine, nije bilo uočeno da albanski nacionalizam značajnije motiviše kosovske Albance.

Preostala politička kontroverza kojom se izveštaj bavi istražuje stepen do kojega su zvaničnici Miloševićevog režima i/ili srpski nacionalisti doveli do mobilizacije nacionalizma kosovskih Srba. Sve analize ukazuju da je nacionalistički pokret zapravo »domaći proizvod«, te da je posebno dobio na snazi kada su intelektualci-nacionalisti (i kasnije Milošević) počeli da podržavaju pokret kosovskih Srba. Izveštaj višestruko potvrđuje da su režim Slobodana Miloševića i nacionalistički intelektualci bili umešani, ali zaključuje da njihovo involviranje u pokret kosovskih Srba dolazi kasnije i da nisu učestvovali u njegovom stvaranju.

Ukratko rečeno, period između 1961. i 1981. svakako je bio dinamičan u istoriji Kosova, u kome je značajan udeo kosovskih Srba napustio pokrajinu zbog ekonomskih i sigurnosnih razloga, dok je albanska većina pojačala sopstvene zahteve za ostvarivanje republičkog statusa za Kosovo. To je dovelo do jačanja lokalnog organizovanja Srba u nameri da obezbede sopstvenu sigurnost, što je nešto kasnije dovelo do skretanja pažnje i dobijanja podrške elita u Srbiji. Došlo je veće nacionalističke aktivnosti u oba etnička tabora, sa posledicama u vidu napuštanja plana »Kosovo republika« u korist otcepljenja kod kosovskih Albanaca. U isto vreme, etnički Srbi su odustali od lokalnih pokušaja zaštite sopstvenih interesa i okrenuli se nacionalističkim elitama u Srbiji u traženju podrške i zaštite.